

Přednáška 7

Teorie demokracie

Lukáš Linek
Katedra sociologie FFUK, kurz Politická sociologie

Teorie demokracie

- teorie demokracie jsou o tom, jak a proč jsou v demokratickém státě ustavovány politické instituce, tedy politický režim, jeho principy a procedury
- slovo demokracie má mnoho významů, v čase se měnil a různé skupiny lidí mu připisují různé významy

Termín, pojem a předmět demokracie

- termín „demokracie“ vyjadřuje pojem/koncept toho, co si pod demokracií představujeme (vyjadřuje koncept)
- termín „demokracie“ označuje konkrétní demokratický režim (označuje předmět)
- konkrétní demokratický režim spadá pod pojem demokracie a měl by s ním korespondovat
- unifikující pojem může zastřešovat více konceptualizací demokracie a zároveň může označovat různě vypadající režimy
- odkazuje jak na ideál, tak na skutečnost

Ideál vs. realita demokracie

- „Demokracie je ten nejlepší způsob vlády.“ – odkazuje na ideál
- „V Česku žádná demokracie není“. – kritizuje vládní systém, který se označuje za demokracii
- tvrzení normativní vs. empirické

Základní otázky zkoumání demokracie

- Co je demokracie a proč je hodnotná?
- Jak demokracie funguje a co ji umožňuje?
- Chceme-li se v podmínkách současného státu pohybovat směrem k ideálu demokracie, jaké instituce k tomu potřebujeme? V podmínkách variabilní podoby států?
- Nakolik reálná demokracie naplňuje ideál?

Genealogie demokracie:

1. demokratická transformace

- dominantním způsobem vlády v situaci usazených, zemědělských společností byly hierarchické systémy vládnutí bez zahrnutí lidu
- první demokratické městské státy starověkých Atén (demokracie) a Říma (republika)
- principy: účast všech dospělých mužů (neotroků) na rozhodování shromáždění, které volilo exekutivu a přijímalo závazná pravidla; řada funkcí obsazovaná losem (Atény); logika rovnosti určila podobu institucí
- vzor participačního pojetí demokracie

Předpoklady aténské demokracie

- Občané musí být v dostatečném souladu z hlediska svých zájmů a hodnot, aby mohli sdílet smysl pro veřejný zájem, který není v rozporu s jejich osobními zájmy a podle nějž jsou ochotni jednat.
- Občané musí být vysoce homogenní co do charakteristik, které by jinak vytvářely politický konflikt a neshody ohledně veřejného zájmu.
- Počet občanů musí být dostatečně malý z důvodu shromáždění a vzájemné znalosti.
- Autonomie a nezávislost na vnějším okolí.

Genealogie demokracie:

1. demokratická transformace

- středověké/renezanční městské státy v Itálii (Firence, Benátky)
- logika rovnosti působila velmi podobně ve Skandinávii (vikingská shromáždění svobodných mužů *ting*)
- na Islandu ustavili Vikingové celostátní shromáždění (*Althing*), předchůdce dnešních parlamentů (10. století)

Genealogie demokracie: zdroje

2. demokratické transformace

- odlišnost od současných demokratických států: chyběly *celostátní parlament* sestávající z *volených zástupců a lidem zvolené místní vlády* podřízené celostátní
- lidé museli vynalézt koncept zastupování a delegace moci, který by umožnil myšlenku demokracie realizovat na větším území (ustavování teritoriálně větších států)

Genealogie demokracie: zdroje

2. demokratické transformace

- na britských ostrovech vznikl od 13. století (bez plánu a záměru) systém, v němž byla královská moc omezena zastupitelským parlamentem (house of lords a house of commons)
- obdobný princip teritoriálního zastupitelství byl v Evropě používán od středověku
- souhlas ovládaných s pravidly (daněmi, zákony)
- šlechtické teritoriální a stavovské (měšťanské) zastoupení se postupně transformovalo na majetkový cenzus ve volbách

Genealogie demokracie:

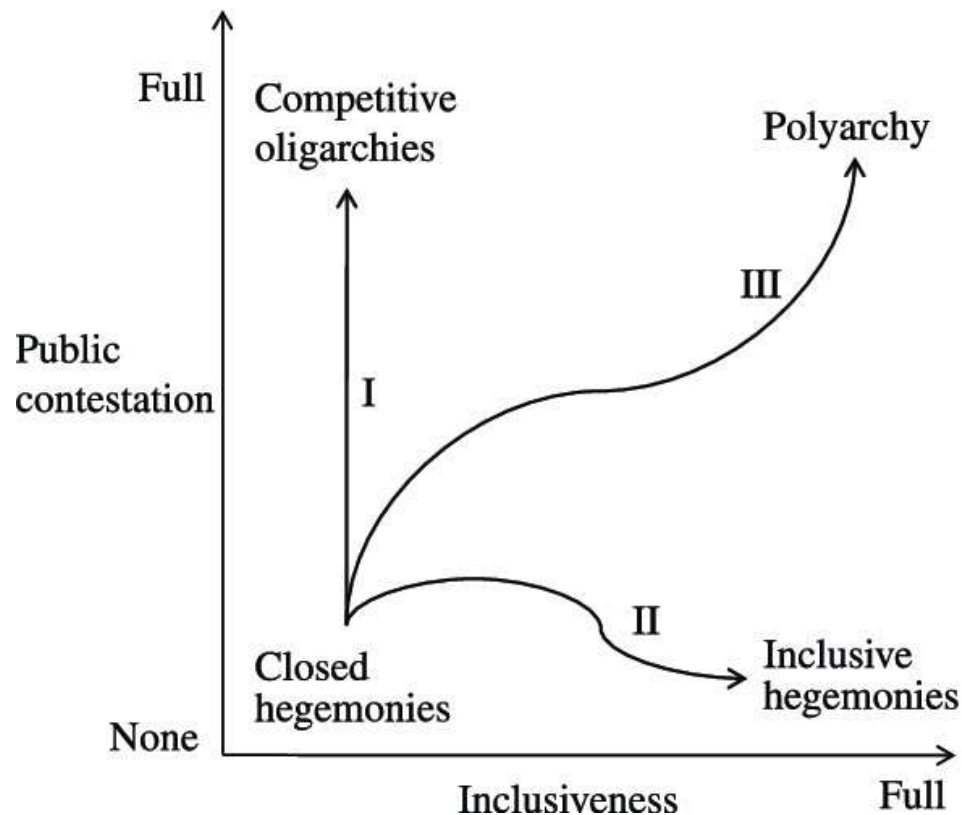
2. demokratická transformace

- sloučení principu práva všech na rozhodování s principem teritoriálního zastupitelství (18. a 19. století)
- toto sloučení umožnilo rozvoj zastupitelské demokracie ve větších územních celcích (různé varianty teorií zastupitelské demokracie)
- moderní národní státy přijímají demokratické formy vlády (parlamentní zastoupení a odpovědnost vlády parlamentu)

Demokratizace (Dahl)

- Demokratizace zahrnuje dva procesy: liberalizace (I) a zahrnutí (II)

Demokratizace (Rokkan)

- odstraňování institucionálních bariér, tzv. institucionálních prahů (*institutional thresholds*), které představují kritické body v rozvoji a strukturaci masové soutěživé demokratické politiky
- legitimizace (opozice)
- inkorporace (občanů)
- reprezentace (v parlamentu)
- vliv na výkonnou moc (vláda je odpovědná parlamentu)

Klasická teorie demokracie

- „Demokracie je institucionální zřízení, které umožňuje provádět politická rozhodnutí a konat obecné dobro prostřednictvím volených jedinců, jež reprezentují, vyjadřují a plní vůli lidu, který si je zvolil.“
- předpokládá se racionalita rozhodování lidí a schopnost odhlížet od vlastních zájmů
- Comte: Sociologie bude hledat obecný zájem a zákony dynamiky a statiky společnosti

Vybrané teorie demokracie po 2WW

Procedurální

- elitní demokracie (Schumpeter)
- ekonomická teorie demokracie (Downs)
- model odpovědných politických stran (party government model)
- pluralismus

Substantivní

- participativní demokracie
- deliberativní demokracie

Elitní demokracie (Schumpeter)

- tři základní předpoklady klasické teorie demokracie jsou mylné: možnost odhalit obecný zájem jedincem, agregace na společnou vůli lidu, racionalita chování lidí
- „Demokracie je institucionální uspořádání, které slouží k dosahování politických rozhodnutí a v němž jednotlivci v konkurenčním zápase o volební hlasy lidu získají moc rozhodovat.“
- soutěž elit, trestání ve volbách, anticipace reakce voličů, autonomie zvolených

Ekonomická teorie demokracie (Downs)

- politické strany jsou konkurenčními týmy politických podnikatelů
- politik nabízí program a snaží se o jeho prosazení proto, že získává možnost dosáhnout výhod (moc, prestiž, příjem), ne pro přispění k obecnému blahu
- politik může dosáhnout svého cíle pouze tehdy, přispěje-li k užitku alespoň tolika osob, jejichž hlasy jsou nutné pro zvolení: maximalizace užitku voličů (neviditelná ruka politiky)
- předpoklad racionality a informovanosti voličů

Model odpovědných politických stran

Towards a More Responsible Two-party System,
American Political Science Review 1950, vol. 44,
no. 3, pp. 1–96.

Autoři: Committee on political parties of the
APSA (4 roky činnosti)

- kritické hodnocení americké demokracie, především z pozice slabých stranických organizací
- řešení: institucionální a organizační změny, především přizpůsobení stranických organizací

Model odpovědných politických stran

- vláda lidu v zemi s velkým počtem lidí vyžaduje politické strany, jež nabízejí voličům náležitou možnost volby mezi alternativami
- alternativy jsou nabízeny pomocí programů
- politický program stran umožňuje integrovat různé aktivity vládnutí (koherentní a koordinované vládnutí) a zároveň získat souhlas veřejnosti s plánem činnosti vlády
- programy navíc zajistí efektivní stranický systém s opozicí, lépe integrované strany, více odpovědné strany

Model odpovědných politických stran

- návrhy institucionálních změn:
- stranická organizace se sjezdy, členy, stranickými schůzemi a zaměstnanci
- program = principy i návrhy řešení dílčích a aktuálních problémů
- zatraktivnění členství ve straně: primárky ve straně musí mít charakter uzavřené soutěže mezi členy; otevřené primárky rozbíjejí koncept členství; delegáty na sjezdy je třeba vybírat na základě přímého hlasování členů

Pluralismus

- vládne množství menšin a moc je rozptýlena mezi tyto menšiny
- skupiny mají odlišné zdroje moci, a tedy i odlišné typy moci, a mohou ovlivňovat demokratický proces a prosazovat vlastní zájmy
- politické výstupy jsou výsledkem schopnosti vlády mediovat a sladit navzájem protikladné zájmy skupin
- politický systém proto vypadá jako neustálé vyjednávání soutěžících zájmů

Pluralismus

- kontrola a omezení jednání politických lídrů je zajištěno dvěma mechanismy: pravidelnými volbami a politickou soutěží mezi stranami, skupinami a jedinci
- demokracie je institucionální uspořádání, které umožňuje soutěž zájmových skupin a které – skrze politickou a volební soutěž – umožňuje vládu různých menšin

Znaky polyarchie (Dahl 1989)

- vládní rozhodnutí činí zvolení úředníci
- ti jsou vybíráni v pravidelných, férových a svobodných volbách
- skoro všichni dospělí se účastní voleb
- většina dospělých může kandidovat
- svoboda slova, především kritika vlády a převládající ideologie
- svoboda organizování (strany a zájmové skupiny)
- přístup k alternativním zdrojům informací, které nejsou monopolizované vládou či jinou skupinou

Odlišnosti v pojetí demokracie

- umožňuje konat **obecné dobro** prostřednictvím volených jedinců, jež reprezentují, vyjadřují a plní vůli lidu, který si je zvolil (KLAS)
- volební **soutěž konkurenčních elit** s různě racionálními voliči (ELIT, EKON)
- volební **soutěž programových politických stran** (PGOV)
- politická **soutěž zájmových skupin** a skrze volby vlada různých menšin (PLUR)

